

Streszczenie pracy doktorskiej

Magdalena Dolińska

Kolekcjonerstwo etnograficzne w Małopolsce

Promotor: prof. dr hab. Jan Święch

29 marca 2021 r.

Niniejsza praca poświęcona jest zagadnieniu kolekcjonerstwa etnograficznego w Małopolsce. Jej celem jest przedstawienie procesu powstawania i kształtowania się kolekcji etnograficznych, zarówno prywatnych, jak i muzealnych, przy czym zakres terytorialny, wskazany określeniem „kolekcjonerstwo małopolskie”, obejmuje obszar mieszczący się w granicach obecnego województwa małopolskiego. Zakres czasowy pracy obejmuje wiek XIX i pierwsze dziesięciolecie wieku XX, do wybuchu drugiej wojny światowej.

Praca podzielona jest na dziewięć rozdziałów. Dwa pierwsze są swego rodzaju wprowadzeniem do dalszych rozważań, podczas gdy siedem pozostałych omawia różne nurty kolekcjonerstwa etnograficznego, wyodrębnione ze względu na znajdujące się u ich podłoża inspiracje i motywacje lub ze względu na zakres tematyczny zbiorów.

W pierwszym rozdziale przedstawione zostało kolekcjonerstwo jako zjawisko kulturowe, polegające na gromadzeniu, przechowywaniu i oglądaniu rzeczy. Pierwsza część rozdziału zawiera próbę odpowiedzi na pytanie, kiedy mamy do czynienia z kolekcjami, dlaczego powstają i na jakie potrzeby odpowiadają. Druga część stara się wskazać na istnienie związku między rozwojem etnografii jako nauki i kształtowaniem się kolekcji etnograficznych.

W drugim rozdziale przedstawiony został w zarysie rozwój kolekcjonerstwa na obszarze Małopolski poczynając od średniowiecza po XIX wiek, z uwzględnieniem szerokiego tła, jakim są pozostałe ziemie polskie, oraz wpływu, jaki mogły mieć na to istniejące warunki gospodarcze i społeczne, a także dominujące w danej epoce idee i poglądy.

Rozdział trzeci omawia naukowe inspiracje rozwoju kolekcjonerstwa etnograficznego, w Małopolsce wypływające przede wszystkim od Akademii Umiejętności, będącej dziedziczką i kontynuatorką Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Akademia zdołała, mimo ograniczonych środków finansowych, utworzyć rozległą sieć współpracy naukowej, do której wciągała licznych badaczy z najodleglejszych nawet okolic dawnej Rzeczypospolitej, dając im możliwość udziału w rozwoju nauki, a w przypadku mało jeszcze znanych jej dziedzin, jak etnografia, dostarczając odpowiednich instrukcji i wskazówek.

Rozdział czwarty poświęcony jest wątkom słowianofilskim i patriotyczno-narodowym, inspirującym kolekcjonerstwo etnograficzne lub się w nich ujawniającym. Pojawienie się jednych i drugich związane jest z końcem osiemnastego wieku i upadkiem państwa polskiego, co rozbudziło podszytą romantyzmem tęsknotę za utraconą ojczyzną, a następnie patriotyczne

pragnienie, by utrwalić pamięć o niej i przekazać ją kolejnym pokoleniom poprzez gromadzenie świadectw wielkości własnego narodu. Wątki te przeplatają się nieustannie z innymi, pojawiają się więc również w wielu miejscach niniejszej pracy, dlatego tutaj przywołane zostały przykłady tylko tych kolekcji, które nie zostały omówione w innych rozdziałach, a które dobrze pokazują, w jaki sposób tego rodzaju idee wpływały na ich kształtowanie się zbiorów etnograficznych.

W rozdziale piątym omówione zostało znaczenie modnych przez cały wiek dziewiętnasty światowych i lokalnych wystawy przemysłowych dla rozwoju etnografii oraz powstania polskich zbiorów etnograficznych. Następny rozdział przedstawia podobne znaczenie dla polskiego kolekcjonerstwa etnograficznego Muzeum Techniczno-Przemysłowego, powstałego w Krakowie w 1868, będącego pierwszą polską instytucją gromadzącą programowo okazy etnograficzne.

W rozdziale siódmym przedstawione zostało zagadnienie wpływu dwóch ważnych ruchów, regionalistycznego i krajoznawczego, na powstawanie pod koniec XIX i w pierwszej połowie XX wieku kolekcji etnograficznych. Były one tworzone przez ludzi działających wprawdzie w różnych strukturach organizacyjnych, ale z tą samą miłością własnego – mniejszego lub większego – regionu, bezkonfliktowo łączoną z miłością do wielkiej ojczyzny. Dziedzictwem ich działalności są nie tylko kolekcje, ale też istniejące do dziś muzea regionalne, będące ważnymi ośrodkami kultury danego regionu.

Rozdziały ósmy i dziewiąty omawiają powstawanie dwóch rodzajów kolekcji, wydzielonych nie ze względu na motywacje ich twórców, ale rodzaj lub pochodzenie tworzących je okazów. W pierwszym przypadku chodzi o kolekcje sztuki ludowej, zawierające wyłącznie okazy, będące dziełami dawnych i współczesnych twórców ludowych. W rozdziale tym omówione zostało, poza malarstwem i rzeźbą ludową, także kształtowanie się kolekcjonerstwa drzeworytów, pisanek i wycinanek ludowych. W drugim przypadku chodzi o kolekcje wydzielone ze względu na terytorialne pochodzenie tworzących je okazów, zawierające przedmioty zebrane w krajach pozaeuropejskich. Obie kategorie zbiorów pojawiły się w polskim kolekcjonerstwie etnograficznym stosunkowo późno, sztuką ludową zainteresowano się bowiem dopiero w początkach XX wieku, głównie z inspiracji artystów, a kulturą ludów egzotycznych w drugiej połowie XIX wieku, w dużej mierze dzięki liczным polskim podróżnikom, wędrującym po świecie z różnych powodów.

Rozprawa powstała w oparciu o literaturę przedmiotu, odnoszącą się do zjawiska kolekcjonerstwa oraz do poszczególnych poruszonych w niej zagadnień, oraz o bogate materiały źródłowe publikowane i archiwalne, w tym dokumentację muzealną, pokazującą różnorodność motywacji kolekcjonerskich stojących za powstaniem zachowanych do dziś kolekcji etnograficznych.

Magdalena Dolińska
prof. dr